

ОДНОС КРИВИЧНОГ ДЕЛА ФАЛСИФИКОВАЊА СЛУЖБЕНЕ ИСПРАВЕ СА НЕКИМ БЛИСКИМ КРИВИЧНИМ ДЕЛИМА

Кривични законик у чл. 319 предвиђа да службено лице које у службену исправу, књигу или спис унесе неистините податке или не унесе какав важан податак, или својим потписом односно службеним печатом овери службену исправу, књигу или спис са неистинитом садржином, или које својим потписом односно службеним печатом омогући прављење службене исправе, књиге или списка са неистинитом садржином, чини кривично дело фалсификовања службене исправе, књиге или списка. Ставом 2 истог члана инкриминисана је и употреба од стране службеног лица у вршењу службе неистините службене исправе, књиге или списка, као да су истините. Објект кривичног дела је службена исправа, књига или спис, а извршилац може бити само службено лице. Иако су питања објекта и субјекта овог кривичног дела спорна како у теорији тако и у пракси (1) ми се на њима нећемо задржавати, већ ћемо указати само на однос овог кривичног дела према неким другим делима инкриминисаним Кривичним закоником.

1. — *Фалсификовање из члана 319 и фалсификовање из чл. 306 Кривичног законика.* — У судској пракси било је неколико спорних случајева о томе да ли је у конкретном случају реч о фалсификовању из чл. 306 или из чл. 319. Тако из пресуде Врховног суда НР Хрватске Кж-19/53 од 21 априла 1953 (2) произилази да преиначење, од стране службеника привредног предузећа, рачуна испостављеног истом предузећу у намери да се такво преиначење рачун употреби као прави, не претставља кривично дело фалсификовања службене исправе из чл. 319, већ кривично дело фалсификовања исправе из чл. 306. Врховни суд је стао на становиште да чл. 319 не обухвата све случајеве фалсификовања исправа извршене од стране службеног лица, већ само тзв. интелектуално фалсификовање односно прављење исправе са неистинитом садржином. Да би било у питању фалсификовање службене исправе, књиге или списка, нужно је да је то фалсификовање (и то интелектуално) извршено од стране овлашћеног службеног лица у вршењу његове службене дужности. Међутим, ако је фалсификовање извршено од службеног лица које није било овлашћено на прављење исправе, или ако није извршено у вршењу службене дужности,

(1) Тако док др. Ј. Таховић (Коментар Кривичног законика, Београд, 1957, с. 612) сматра да је службена исправа јавна исправа издата заинтересованим лицима у којој се потврђује каква чињеница, по др. Б. Златарићу (Кривични законик у практичној примени, Загреб, 1958, св. 2, с. 622) појам службене исправе је шири од појма јавне исправе и он поред јавне исправе обухвата и сваку исправу издану у вршењу службе од стране органа друштвеног управљања привредних и друштвених организација, којом се потврђују неке чињенице важне за имовинске односе у погледу друштвене имовине, или чињенице које су важне за остварење извесних права појединца. Према пресуди Врховног суда НР Словеније Кж-816/55 од 20 јануара 1956 (Збирка судских одлука, Београд, 1956, књ. I, св. 1) службена исправа је „производ службеног пословања службеног лица које је према својој служби овлашћено на састављање такве исправе; она је према томе истинита исправа у коју овлашћено службено лице треба да унесе истините податке. Службена исправа је према томе службена у односу на службено лице”. — У погледу појма службеног лица у вези чл. 319 Кривичног законика видети др. Б. Златарић: *op. cit.*, с. 620 и даље.

(2) „Анали. Правног факултета”, бр. 3/54.

онда је реч о кривичном делу фалсификовања из чл. 306 у стицају са кривичним делом злоупотребе службеног положаја или овлашћења из члана 314. Овакав став заузео је и Врховни суд НР Србије у пресуди Кж-389/54 од 20 априла 1954.

Навешћемо још један пример. Окружни суд огласио је кривим и осудио благајника месног народног одбора што је сачинио лажну признаницу на дан предаје своје дужности на суму од 1.800.— динара и неовлашћено потписао друго лице, па да би оправдао ову суму, признаницу је прокњижио кроз дневник касе са намером да се са њом раздужи. Окружни суд је нашао да у радњи оптуженог постоји кривично дело фалсификовања из чл. 306, ст. 1. Међутим, решавајући по жалби јавног тужиоца, Врховни суд НР Србије је својом пресудом Кж-16/53 од 22 априла 1953 (3) пренаочно пресуду првостепеног суда и нашао да је у овом случају реч о кривичном делу из чл. 319, ст. 1, јер је предметна исправа коју је оптужени фалсификовао добила карактер службене исправе, без обзира што је на њој назначено да потиче од приватног лица пошто таква назнака није ни од каквог утицаја на питање да ли се једна исправа има сматрати службеном или не, него је од значаја то да ли је службено лице у вршењу службе саставља или употребљава.

Цитирана пресуда свакако заслужује да се њој посвети посебна пажња, јер се поставља питање да ли једна исправа коју је сачинило службено лице, али не у вршењу своје службене дужности, и на њој потписало приватно лице, добија својство службене исправе тиме што је употребљена од службеног лица у вршењу службене дужности. И друго, да ли је у овом случају реч о лажној исправи или исправи са неистинитом садржином. Већ је раније истакнуто, а и из стилизације чл. 319 произилази, да кривично дело фалсификовања у службеној дужности претставља тзв. интелектуално фалсификовање односно прављење исправе са неистинитом садржином. Члан 319 изричито каже да је потребно да службено лице у службену исправу, књигу или спис унесе неистините податке или не унесе какав важан податак; значи, реч је о правој исправи која потиче од лица које је на њој назначено као издавалац, али је та права исправа неистините садржине јер су у њу унети неистинити подаци или није унет какав важан податак. Ако је реч о исправи која не потиче од лица које је на њој назначено као издавалац, онда је то лажна исправа. Према томе, како је предмет кривичног дела из чл. 319 службена исправа са неистинитом садржином то, по нашем мишљењу, није правилна наведена пресуда Врховног суда Србије да је у конкретном случају реч о кривичном делу из чл. 319 јер је употребљена исправа имала све елементе лажне исправе. С друге стране, употреба лажне исправе од стране службеног лица у вршењу службене дужности није могла дати овој исправи својство службене исправе, јер „службена исправа је производ службеног пословања службеног лица које је према својој служби овлашћено на састављање такве исправе“ (наведена пресуда Врховног суда НР Словеније Кж 816/55 од 20 јануара 1956). У наведеном случају исправа са потписом другог лица није била производ службеног пословања, јер

(3) „Правни живот“, 8/53.

ово лице по својој служби није било овлашћено на састављање такве исправе (откуда онда на њој потпис приватног лица), па према томе сама употреба такве исправе у вршењу службене дужности није јој могла дати својство службене исправе. Потсетимо и на мишљење др. Ј. Таховића да је исправа из чл. 319 јавна исправа, што се свакако не може применити на ову исправу. Према томе, полазећи од тога да у овом случају постоји лажна исправа а не исправа са неистинитом садржином и да таква исправа употребом од стране службеног лица није могла добити својство службене исправе, сматрамо да је била правилна одлука Окружног суда да у овом случају постоји кривично дело из чл. 306. У прилог оваквог схватања изјаснио се и Врховни суд Народне Републике Македоније у пресуди Кж 6/53 као и Врховни суд НР Хрватске у пресуди Кж 2937/56 (4).

2. — Да ли је могућ стицај између кривичних дела предвиђених ставовима 1 и 2 чл. 319 Кривичног законика. — Како закон у чл. 319, ст. 1, није предвидео и намеру употребе неистините службене исправе, у пракси се поставило питање да ли, у случају ако службено лице изврши фалсификовање службене исправе, књиге или списка, па исте и употреби, постоји једно кривично дело или је могућ стицај дела из ст. 1 и 2 истог члана. Наслањајући се на чл. 306, где је намера употребе изричито унета, већина првостепених судова а и неки врховни судови, сматрали су да је могућ стицај између кривичних дела из чл. 319 ст. 1 и 2, са образложењем да из стилизације чл. 319 не произилази и намера употребе. У том смислу карактеристичне су пресуде Врховног суда НР Хрватске Кж-1203/51 од 3 децембра 1951 и Кж-1055/53 од 21 јула 1953 (5). Образложења овог Врховног суда заснивају се на чињеници да чл. 319, ст. 1, не садржи елемент намере да се таква исправа употреби као права и да је кривично дело из чл. 319, ст. 1, извршено и без намере да се фалсификат употреби, из чега произилази да се врши друго кривично дело када се затим фалсификат употреби. Међутим, може се констатовати да је у последњим годинама судска пракса отступила од таквог схватања, сматрајући да поменута одредба прећутно садржи намеру употребе, па да према томе, слично као и у погледу чл. 306, није могућ стицај између прављења неистините службене исправе и њене употребе, ако су обе радње извршене од истог службеног лица и под претпоставком да се таква употреба не појављује као неко друго кривично дело. Тако Врховни суд НР Србије у пресуди Кж 586/53 од 20 априла 1953 (6) сматра да ако једно исто службено лице направи неистиниту службену исправу па исту и употреби не чини два кривична дела, јер је фалсификовање службене исправе конзумирано у употреби те исправе од истог лица. Исти суд заузео је слично становиште и у пресуди Кж 977/54 од 24 јуна 1954, само је овога пута сматрао да у случају прављења и употребе неистините службене исправе постоји само кривично дело из чл. 319, ст. 1, јер када употреба фалсификоване службене исправе претставља радњу извршења посебног кривичног дела, онда ће постојати стицај фалсификовања прављењем неистините службене исправе са тим посебним

(4) Др. Б. Златарић: *op. cit.*, с. 624.

(5) Др. Б. Златарић: *op. cit.*, св. I, с. 184.

(6) „Правни живот“, 8/53.

кривичним делом. И Врховни суд НР Хрватске у пресуди Кж-941/57 од 25 априла 1957 (7) заузео је становиште да службено лице које је у дознаку за исплату материјалне помоћи осигураницима социјалног осигурања унело веће износе од оних које је требало унети, па је исту исправу употребило, учинило само кривично дело из чл. 319, ст. 2, јер кад је реч о истом учиниоцу, прављење фалсификата службене исправе претставља само претходни стадијум за извршење кривичног дела употребе фалсификата из чл. 319, ст. 2. Наведимо још да се и Врховни суд НР Босне и Херцеговине у пресуди Кж 752/56 од 28 новембра 1956 (8) изјаснио у том смислу, сматрајући да у оваквим случајевима постоји само кривично дело из чл. 319, ст. 1, јер јавна исправа по правилу увек служи употреби те се и не прави у друге сврхе, па не би било оправдано у фалсификату и употреби неистините службене исправе, ако је извршено од истог лица, видети два кривична дела.

Правна теорија се, слично као и у случају кривичног дела из чл. 306, изјашњава да у случају фалсификовања службене исправе, књиге или списка и употребе истих од истог службеног лица не постоји стицај кривичног дела, већ је реч само о једном кривичном делу. Мишљења се разилазе само у томе да ли је прављење неистините службене исправе конзумирано употребом исте, или је однос обрнут. Проф. Таховић (9) сматра да употреба исправе са неистинитом садржином од стране лица које ју је фалсификовало не чини самостално кривично дело употребе лажне јавне исправе, јер само прављење такве исправе конзумира у себи и каснију употребу те исправе. Слично мишљење заступа и др. С. Кличек (10), сматрајући да је прављење фалсификата у службеној дужности тако тесно повезано са самом употребом лажне исправе да једно без другог уопште не постоји. Према др. Златарићу (11) прављење фалсификата (чл. 319, ст. 1) јавља се као припремна радња у односу на употребу, ако је фалсификат учињен са намером употребе. Кривично дело из чл. 319, ст. 1, инкриминисано је без обзира на намеру и оно постоји без обзира да ли га је пратила намера употребе или не. Међутим, ако дође до употребе онда дело из става 1 губи своју самосталност и утапа се у дело из става 2 чл. 319 КЗ, па је према томе немогућ стицај између њих.

Нама се чини да питање да ли је дело из чл. 319, ст. 1, конзумирано делом из става 2 истог члана или је обратно, нема већи практични значај, већ је више теориског карактера. То би питање било од значаја само у случају када би прављење неистините службене исправе било забрањено казном која би се разликовала од казне којом се кажњава употреба такве исправе. Међутим, као што је већ изложено, и теорија и пракса стоје на становишту да у оваквим случајевима не може доћи до стицаја, а како међу казнама нема разлике, онда свака шира дискусија о овом питању нема практичну подлогу.

(7) „Наша законитост“, бр. 9—10/57.

(8) Збирка судских одлука, Београд, 1956, књ. I, св. 3.

(9) Др. Ј. Таховић: *op. cit.*, с. 614.

(10) Др. С. Кличек: Да ли је могућ стицај кривичног дела фалсификата службене исправе, „Наша законитост“, бр. 6—7/55.

(11) Др. Б. Златарић: *op. cit.*, с. 184, 185.

3. — Однос између кривичног дела из чл. 319 и кривичног дела из чл. 314 Кривичног законика. — Службена лица су обавезана да обављају своју службену дужност на начин прописан законом и свако обављање те дужности супротно закону може да доведе не само до дисциплинске, већ и до кривичне одговорности. Спроведећи заштиту права грађана и поштовање законитости, Кривични законик у чл. 314, ст. 1, прописује да службено лице које, у намери да себи или другом прибави какву корист или да другом нанесе какву штету, искористи свој службени положај или овлашћење, прекорачи границе свог службеног овлашћења, или не изврши службену дужност, чини кривично дело злоупотребе службеног положаја или овлашћења. Поред овог општег кривичног дела против службене дужности, Кривични законик предвиђа и друга кривична дела против службене дужности која такође садрже елемент злоупотребе службеног положаја или овлашћења, али услед неких специфичности претстављају посебна кривична дела. Значи, свако кривично дело против службене дужности „покривено је“ кривичним делом злоупотребе службеног положаја или овлашћења и налази се према овом кривичном делу у односу посебног према општем. Зато се и поставља питање да ли службено лице које изврши кривично дело фалсификовања из чл. 319 врши у исто време и кривично дело злоупотребе службеног положаја или овлашћења из чл. 314. Већ смо рекли да свако кривично дело против службене дужности садржи елемент злоупотребе службеног положаја или овлашћења, па би се према томе могло узети да су у овом случају остварена бића два кривична дела, у идеалном стицају. Међутим, ми смо напоменули да се остала кривична дела против службене дужности налазе према општем кривичном делу из чл. 314 у односу посебног према општем, а у кривичном праву и праву опште познат је принцип *lex specialis derogat legi generali*, па се према томе узима да нема стицаја између кривичног дела злоупотребе службеног положаја или овлашћења и осталих кривичних дела против службене дужности, под претпоставком да су бића оба кривична дела остварена једном истом радњом. Тако Врховни суд НР Хрватске у пресуди Кж 1192/56 од 23 јула 1956 (12) сматра да је погрешно становиште првостепеног суда када је нашао да у инкриминисаној делатности оптуженог постоји идеални стицај између кривичног дела из чл. 319, ст. 1, и кривичног дела из чл. 314. Кривично дело из чл. 314 претставља општи облик кривичног дела против службене дужности и примењује се само у случају ако не постоје елементи неког посебног кривичног дела против службене дужности. Међутим, ако је немогућ идеални стицај између дела из чл. 319 и чл. 314 (јер је реч о привидном идеалном стицају), могућ је реалан стицај ових дела, ако су њихова бића остварена двома самосталним и издвојеним радњама. Тако, на пример, у радњи службеника једне банке који је неовлашћено примио од банчних дужника извесне отплате и задржао их за себе, па је касније фалсификовао банчине исправе да би ово присвајање прикрио, постоје бића два кривична дела — злоупотреба службеног положаја или овлашћења и фалсификовања службене исправе. Исправно је мишљење Врховног суда

НР Србије у пресуди Кж 718/52 од 28 маја 1952 (13) да у овом случају кривично дело из чл. 319 претставља самостално кривично дело и према томе може бити у стицају са делом из чл. 314, јер би о привидном стицају ових радњи могло бити речи једино ако би фалсификовање исправе било нужно за извршење кривичног дела злоупотребе службеног положаја или овлашћења из чл. 314. Међутим, извршење кривичног дела из чл. 314 није условљено извршењем ове радње, пошто се може извршити и без фалсификата и независно од њега. О сличном питању изјаснио се и Врховни суд НР Србије у пресуди Кж 3215/55 од 15 јуна 1955 (14), нашавши да употреба рачуна са неистинитом садржином од стране службеног лица није обухваћена кривичним делом злоупотребе службеног положаја или овлашћења, већ је реч о два самостална кривична дела извршена у стицају. У образложењу пресуде Врховног суда стоји да употреба рачуна са неистинитом садржином није обухваћена злоупотребом службеног положаја или овлашћења, јер је за ово потребно, поред осталог, да радња извршења једног кривичног дела улази у радњу извршења другог кривичног дела и да чини њен саставни део.

4. — *Фалсификовање службене исправе и кривично дело проневере из чл. 322 Кривичног законика.* — Ретки су случајеви да неко лице врши фалсификовање исправе а да иза тога не стоји нека веза између фалсификата и неке друге делатности која такође може претстављати кривично дело. Тешко је замислити да ће неко службено лице извршити фалсификовање службене исправе само фалсификовања ради. Фалсификовање службене исправе праћено је најчешће неким другим кривичним делом, а како показује судска статистика, у 90% случајева фалсификовања у службеној дужности постоји веза са кривичним делом проневере из чл. 322, при чему се фалсификовање појављује било као средство да се лакше оствари кривично дело проневере, било као средство да се прикрије већ извршено кривично дело проневере. Оваква природа фалсификовања у службеној дужности давала је основа да се у судској пракси заузме становиште да у случају када једно службено лице у намери извршења проневере или после извршене проневере, фалсификује службену исправу, књигу или спис, не постоји стицај између ова два кривична дела, већ да је кривично дело фалсификовања субсидијарно кривичном делу проневере као тежем делу. На овом становишту стајала је и предратна судска пракса. Тако, Касацциони суд у решењу Кре. 586/32 од 9 новембра 1932 (15) сматра да то што је оптужени, да би прикрио трагове своје кривичне радње — утаје, преиначно блокове о наплати такса, не може да сачињава одвојено кривично дело из чл. 397 (фалсификовање службене исправе), јер ова његова радња претставља само један део његове кривичне радње која је била управљена на присвајање утајених сума; фалсификовање је само једна објективна околност у појму дела из чл. 319 (утаја), а никако не чини засебно кривично дело. Касацциони суд је и у пресуди Кре 974/38 од 29

(13) М. Радовановић: О стицају код кривичних дела против службене дужности, „Правни живот“, бр. 8—9/56.

(14) „Правни живот“, бр. 1/56.

(15) Т. Ивановић: Судска пракса од 1932—1939, Београд, 1940

октобра 1938 (16) заузео становиште да у раду општинског деловође, што је на поштанску упутницу ставио општински жиг и неовлашћено потписао лица којима је новац послат, а по пријему новац задржао у своју корист, не постоји стицај између кривичног дела фалсификовања из чл. 397 и чл. 319. Само овога пута, по мишљењу Касационог суда, утаја је конзумирана кривичним делом фалсификовања.

И послератна пракса врховних судова показује различитост ставова у погледу односа између кривичног дела фалсификовања службене исправе и проневере. Тако Врховни суд НР Србије у пресуди Кж 977/54 од 24 јуна 1954 (17) сматра да када употреба фалсификоване исправе претставља радњу извршења посебног кривичног дела, онда употреба претставља радњу извршења тог посебног кривичног дела, а не самостално кривично дело. И Врховни суд НР Босне и Херцеговине у пресуди Кж 992/52 од 29 августа 1952 (18) стао је на становиште да оптужени уношењем лажних података у блокове односно празне купоне није учинио самостално кривично дело из чл. 319, него му је та радња послужила само као средство за теже дело противправног присвајања новца из чл. 322. Врховни суд НР Македоније у пресуди Кж 452/51 и Кж 24/53 (19) такође сматра да кривично дело проневере консумира кривично дело из чл. 319, ако је умишљај учиниоца управљен на извршење проневере, а фалсификат је само средство да се изврши кривично дело проневере, односно да се прикрију његови трогови. Међутим, много је већи број пресуда врховних судова у којима се, по нашем мишљењу потпуно правилно, узима да постоји стицај између кривичног дела фалсификовања из чл. 319 и кривичног дела проневере из чл. 322, без обзира да ли се фалсификовање јавља као средство да се изврши или прикрије кривично дело проневере. Такав став заузео је Врховни суд НР Србије у пресудама Кж 710/51 од 25 јула 1951; Кж 511/52 од 12 маја 1952; Кж 923/52 од 18 јуна 1952 и Кж 1708/52 од 30 септембра 1952, као и Врховни суд АП Војводине у пресуди Кж 702/53 (20). И Врховни суд НР Хрватске у пресуди Кж 914/57 од 25 априла 1957 (21) сматра да је службено лице, које је у дознаку за исплату материјалне помоћи осигураницима социјалног осигурања уносило веће износе од оних које је требало унети, па је затим разлику новца присвојило, учинило два кривична дела, и то: фалсификовање из чл. 319, ст. 2, у стицају са кривичним делом проневере из чл. 322 Кривичног законика. Слично становиште заузео је Врховни суд НР Словеније у пресуди Кж 438/56 од 21 септембра 1956 (22).

Према томе, општи је закључак да се и поред извесних разлика пракса наших највиших судова креће у правцу признавања постојања стицаја између кривичног дела фалсификовања службене исправе из чл. 319 и проневере из чл. 322, без обзира да ли је фалсификовање служило извршењу или прикривању кривичног дела проневере.

(16) Т. Ивановић: *op. cit.*

(17) Др. Богдан Златарић: *op. cit.*, св. I, с. 162 и 1663.

(18) *Ibidem.*

(19) *Ibidem.*

(20) *Ibidem.*

(21) *Ibidem.*

(22) Збирка судских одлука, Београд, 1956, књ. I, св. III.

5. — *Остала питања у вези са кривичним делом из чл. 319 Кривичног законика.* — Из изложеног произилази да се фалсификовање службене исправе у пракси најчешће налази у вези са кривичним делом проневере или кривичним делом злоупотребе службеног положаја или овлашћења, што наравно не искључује могућност његовог стицаја и са другим кривичним делима. Међутим, ми смо се трудили да укажемо само на оне случајеве који су карактеристични за нашу праксу, не улазећи много у теориске могућности стицаја фалсификовања службене исправе са другим кривичним делима. Зато ћемо указати још само да су у пракси познати и случајеви стицаја између кривичног дела из чл. 319 и кривичног дела подмићивања из чл. 325, ако се фалсификовање службене исправе врши уз захтевање или примање поклона или какве друге користи. Тако је Врховни суд НР Хрватске у пресуди Кж 2284/54 од 24 новембра 1954 (23) нашао да постоји стицај кривичног дела из чл. 319 и дела из чл. 325 у радњи службеника набавног предузећа који је, уз обећање поклона, издао продавцу потврду на већу количину робе него што је стварно било преузето да би му омогућио наплаћивање веће куповне цене од предузећа, него што би одговарало стварно предатој роби. Судска пракса познаје и стицај између кривичног дела из чл. 319 са кривичним делом преваре (чл. 258) ако се неистинита службена исправа употреби у намери да се неко наведе да нешто учини или не учини на штету своју или туђе имовине из чега би употребилац неистините исправе прибавио себи или другом противправну имовинску корист.

И најзад, напоменимо још да је могуће и продужено кривично дело фалсификовања службене исправе у случају када је службено лице у краћем временском размаку учинило више фалсификата који се односе на исто оштећено лице. Тако Врховни суд НР Словеније у пресуди Кж 438/56 од 2 септембра 1956 (24) сматра да у радњи окривљеног, који је у намери прикривања извршене проневере сукцесивно доставио предузећу најмање 10 извештаја у којима је неистинито назначио количину робе, не постоји 10 кривичних дела из чл. 319, ст. 1, у реалном стицају, како је то сматрала јавна тужба, већ једно продужено кривично дело фалсификовања ил чл. 319, ст. 1, у стицају са продуженим кривичним делом проневере. Врховни суд сматра да за појам продуженог кривичног дела није потребан јединствен умишљај, и да су у овом случају били испуњени сви објективни и субјективни моменти за продужено кривично дело, и то: 1) истоврсност појединих чинидби оптуженог, 2) истоврсност нападнутог добра, 3) временска и међусобна повезаност инкриминисаних исправа која се изражава у томе да су све те исправе служиле оптуженом у истом циљу, 4) искоришћавање службеног односа, и 5) све су исправе у тесној вези с једном заједничком последицом. О продуженом кривичном делу фалсификовања службене исправе изјаснио се и Врховни суд НР Србије у пресуди Кж 541/54 од 23 априла 1954, сматрајући да ако службено лице изврши у кратком времену више фалсификата а постоји исти оштећени, онда постоји

(23) Др. Богдан Златарић: *op. cit.*, св. I, с. 161.

(24) Збирка судских одлука, Београд, 1956, књ. I, св. III.

продужено кривичног дела фалсификовања из чл. 319, а не реални стицај дела из истог члана.

Закључак. — Ова кратка излагања свакако не исцрпљују сву проблематику везану за кривично дело из чл. 319, али нам омогућују да се на бази изложене судске праксе и теориских схватања извуку следећи закључци:

1) У разграничењу кривичних дела инкриминисаних члановима 306 и 319 треба увек имати у виду да је фалсификовање из чл. 319 интелектуално фалсификовање чији је предмет службена исправа, тј. права исправа која потиче од лица назначеног на њој као издаваоца. У члану 306 инкриминисано је, међутим, материјално фалсификовање чији је предмет лажна или преиначена исправа.

2) Иако кривично дело из чл. 319 не садржи и намеру употребе неистините службене исправе, списка или књиге, као истините, неправилно је узети да постоји стицај кривичних дела из ст. 1 и 2 овог члана, ако је службено лице употребило неистиниту службену исправу, књигу или спис коју је само сачинило, а том употребом није остварило и биће неког другог кривичног дела. На ово нас упућује и судска пракса из које произилази да је 90% фалсификовања исправе праћено другим кривичним делом, односно да се прављење неистините службене исправе скоро увек врши са намером њене употребе, па се у таквом случају и само фалсификовање службене исправе, књиге или списка појављује као припремна радња за њихову употребу. Приговор да би службено лице требало да одговара посебно за прављење лажне исправе а посебно за њену употребу због тога што законодавац заузима строжији став према лажним исправама службених лица него према фалсификатима приватних лица, отпада кад се има у виду да је та строгост остварена кроз само прописивање казни које су строжије када је реч о кривичним делима извршеним у службеној дужности. Но ипак, чини нам се да би се уношењем намере употребе у појам кривичног дела из чл. 319 отклониле несугласице које се у пракси јављају, без обзира што постоје мишљења да би то било сувишно, пошто се исправе, књиге или списи у другу сврху и не воде. Различита решења која по овом питању заузимају судови, па и врховни, указује да уношење намере употребе у овај законски члан не би било нимало сувишно. Само пак питање да ли је употреба неистините службене исправе конзумирана прављењем исправе или је однос обрнут, нема веће практичне вредности.

3) Немогућ је идеални стицај између фалсификовања из чл. 319 и злоупотребе службеног положаја или овлашћења из чл. 314, јер се прво кривично дело појављује као посебан облик општег кривичног дела против службене дужности из чл. 314, па на основу правила *lex specialis derogat legi generali* постоји само посебан облик одређеног кривичног дела. Међутим, могућ је реалан стицај ова два кривична дела ако су њихова бића остварена двема посебним и самосталним радњама које се међусобно не налазе ни у односу специјалитета ни у односу субсидијеритета. Није могуће применити принцип консумације, као што су то чинили неки судови, јер да би фалсификовање било конзумирано кривичним делом злоупотребе службеног

положаја или овлашћења потребно је да се оно јавља нужним за извршење овог кривичног дела односно да радња фалсификовања улази у биће кривичног дела злоупотребе службеног положаја или овлашћења. Међутим, из законских одредаба о овим кривичним делима сасвим јасно произилази да службено лице, вршећи злоупотребу службеног положаја или овлашћења, не мора нужно да врши и фалсификовање исправе, па ако то учини, онда је оно са две самосталне и издвојене радње извршио два кривична дела која се налазе у правом реалном стицају.

4) Вршећи кривично дело проневере из чл. 322 службено лице најчешће, путем фалсификовања службене исправе, припрема терен за извршење проневере, или подметањем фалсификоване исправе жели да прикрије извршење кривичног дела проневере. Овим радњама службеног лица остварена су бића два самостална кривична дела, па зато треба узети да у оваквим случајевима постоји стицај ова два кривична дела. Неосновани су приговори да се фалсификовање у оваквим случајевима јавља као средство за извршење или прикривање кривичног дела проневере, па да аналогно осталим кривичним делима где се средство извршења може појавити само као околност која утиче на одмеравање казне, треба узети да у овом случају постоји само основно кривично дело. При томе се губи из вида да ако су средством извршења неког кривичног дела или прикривањем тог кривичног дела остварена бића неког другог кривичног дела, она тиме нису нимало изгубила од своје самосталности, иако се у односу на основно кривично дело показују као средство извршења или прикривања, јер једно кривично дело може послужити као средство за извршење или прикривање другог кривичног дела. Тако, на пример, не би се могло узети да постоји само кривично дело убиства из чл. 135 ако неко лице, да би извршило убиство, одузме пушку другог лица, јер су његовом радњом остварена бића два кривична дела, и то из чл. 135 и 256. Исто тако, ако убица у намери прикривања извршеног кривичног дела упали зграду у којој се налази леш убијеног, постоје два кривична дела — кривично дело убиства из чл. 135 у реалном стицају са кривичним делом довођења у опасност живота и имовине опште опасном радњом или средством из чл. 268, ст. 1. Према томе, крајњи је закључак да је у духу нашег Кривичног законика узети да постоји ~~стицај између кривичног дела фалсификовања службене исправе из чл. 319 и проневере из чл. 322, без обзира што се фалсификовање најчешће јавља као средство извршења овог другог кривичног дела, пошто је овде реч о два самостална кривична дела са посебним заштитним објектима. Кроз кривично дело фалсификовања законодавац штити безбедност правног саобраћаја, а заштитни објект у случају кривичног дела проневере је имовинска вредност*~~.

Љубиша Лазаревић

* Рад је предат пре доношења закона о изменама и допунама Кривичног законика. Међутим, те измене и допуне ниоу битно утицале на проблематику о којој се расправља у раду (Примедба Уредништва).